

УДК 37.016:81'243

Вікторова Л. В.
Національна академія СБ України

ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано зміст категорії “якість освіти”, основні фактори та проблеми, які обумовлюють успішність підготовки майбутніх фахівців. Висвітлено проблеми, напрями та специфіку іншомовної підготовки, показані шляхи моделювання процесів іншомовної підготовки у ВНЗ з позиції управління якістю.

Ключові слова: фахова підготовка, іншомовна професійно-комунікативна компетентність, професійне спілкування, моделювання, якість.

Сучасний розвиток українського суспільства ставить перед вищою школою нові завдання до якості підготовки фахівців. Сьогодні вчені, які досліджують питання якості освіти, відзначають, що особливого значення набувають питання підготовки фахівців, які володіють іноземною мовою. Нові стратегії мовної освіти обумовили коригування цілей і завдань вищої освіти з вивчення іноземних мов. У сучасних умовах під якістю іншомовної підготовки розуміють певний рівень іншомовної професійно-комунікативної компетентності випускників, сукупність психофізіологічних властивостей, професійно-важливих якостей, іншомовних здібностей та характеристик фахівця, які формуються у процесі професійної підготовки у ВНЗ на основі індивідуально-психологічних особливостей, мотивів і нахилів особистості.

Документи Болонського процесу свідчать, що якість – це основоположна умова для визнання, довіри, сумісності та привабливості в європейському просторі. Берлінське комюніке визначає якість освіти як основу створення європейського простору. Для визначання науково-методичних засад управління якістю іншомовної освіти і проектування на цій основі відповідної системи управління необхідне системне дослідження якості освіти, яке, на думку В. Вікторова [1], передбачає вивчення комплексу проблем та прийняття управлінських рішень з метою забезпечення встановлених норм якості іншомовної освіти на всіх рівнях.

Зокрема, поняття “якість освіти” нині не має єдиного загальноприйнятого визначення і є досить дискусійним. Академік Ю. Зіньковський під якістю освіти розуміє ступінь відповідності вимог замовника можливостям випускника, певну міру, якою випускник ВНЗ задовольняє вимоги суспільства як сукупності людей, об'єднаних економічними, виробничими, культурними відносинами, та відповідає певним професійним кондиціям за одержаною спеціальністю, яких потребують галузь економіки, конкретна організація, в

якій він як фахівець працює [2]. Відповідно до міжнародних стандартів якості (ISO 9000-2008) якість освіти є збалансованою сукупністю властивостей і характеристик освітнього процесу та його результату, що задовольняють потреби всіх його споживачів (особистості, батьків, ВНЗ, замовників, держави і суспільства) [3, 4].

Зважаючи на багатогранність досліджуваної категорії, очевидно, для досягнення рівня високої якості слід забезпечити відповідний рівень всіх функціональних складових освітнього процесу та досягнути їх узгодженої взаємодії.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що у контексті зазначеної проблеми сучасна наука має чимало теоретичних і практичних надбань. Однак слід зауважити, що більшість праць присвячена розробці аналітичної та економічної моделі оцінювання якості підготовки випускника ВНЗ. Це, на нашу думку, пояснюється тим, що для вирішення цього питання суто педагогічних знань виявляється недостатньо. Особливою актуальністю характеризуються наукові праці з розробки питань якості іншомовної підготовки в Україні. Так, у роботах колективу українських лінгвістів під керівництвом С. Ніколаєвої [5], визначено основи мовної політики та сучасні підходи щодо викладання іноземних мов у руслі Загальноєвропейських Рекомендацій Ради Європи.

Дійсно, позитивні зрушення у системі іншомовної підготовки в Україні пов'язані із запровадженням загальноєвропейських рівнів володіння іноземною мовою; запровадженням новітніх педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій; збільшення кількості іноземних мов, що вивчаються у вищій школі; реалізацією раннього навчання іноземних мов (з 1 вересня 2012 р. набрали чинності нові державні стандарти навчання для початкової школи, які передбачають обов'язкове вивчення іноземної мови з першого класу, а з вересня 2013 р. – вивчення другої іноземної мови в 5-му класі), з подальшим поглибленням їх вивченням в середній школі, середніх професійних та вищих навчальних закладах.

Проблеми оцінювання якості підготовки фахівців, методики розробки складових комплексного оцінювання готовності випускників вищих навчальних закладів до здійснення професійної діяльності, створення системи оцінювання стали предметом дослідження українських і зарубіжних науковців: Л. Анищевої, О. Величка, В. Долятовського, Ю. Зіньковського, Л. Віткіна, П. Канівця, П. Кулешова, Є. Мелешко, І. Микульонка, В. Стешенка, А. Субетто, Ю. Татуран. Розробкою окремих аспектів проблеми забезпечення якості підготовки студентів займалися М. Бєскін, В. Болтянський, А. Ботвінников, Г. Владимирський, І. Вяльцева, М. Ірошніков, Ю. Колягін, Г. Монахов, О. Пишкало, А. Семушин, З. Скопец, А. Столяр, І. Тесленко, А. Фетісов, Р. Хабіб, Р. Черкасов, М. Четверухін,

С. Шварцбурд, М. Ягодовський.

Метою дослідження є окреслення питань, пов'язаних із якістю іншомовної освіти та шляхів її удосконалення.

У педагогіці [6, 7] поняття “якість” – це системна методологічна категорія. Вона відображає ступінь відповідності результату поставленій меті. У Всесвітній декларації з вищої освіти, прийнятій на Міжнародній конференції з вищої освіти в листопаді 1998 року, вказано, що якість вищої освіти – це багатовимірне поняття, яке охоплює всі аспекти діяльності вищого навчального закладу: навчальні та академічні програми, навчальну і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчальну базу і ресурси [8]. У широкому розумінні якість освіти розглядають як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти [9]; у вузькому – як перелік вимог до особистості, освітнього середовища й системи освіти, що реалізує їх на певних етапах навчання людини, якому відповідає певна сукупність показників.

Як зазначає більшість дослідників (Н. Москаленко, І. Потаї, І. Шайдур та ін.), якість освіти – це узагальнений показник розвитку суспільства у певному часовому вимірі, тому його слід розглядати в динаміці тих змін, що характеризують поступ держави в контексті світових тенденцій: вона рухається до консолідації та інтеграції у світове співтовариство чи протистоїть йому, ставлячи свої інтереси понад усе. Вона є суспільною характеристикою, а не предметом змагання чи політичним аргументом в оцінці розвитку держави на конкретному етапі її становлення. У програмному документі ЮНЕСКО читаємо, що якість вищої освіти є поняттям, яке характеризується численними аспектами і значною мірою залежить від контекстуальних рамок цієї системи, інституціональних завдань чи умов і норм у певній дисципліні [10].

Поліпшення якості освіти та рівний доступ до неї є одним з головних завдань сучасної державної політики в галузі освіти, національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, умовою реалізації права громадян на освіту [11]. Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі. Загалом, окреслена проблема віддзеркалює світову тенденцію інноваційного розвитку освітніх систем, адже світове співтовариство визнало, що освіта, добробут і здоров'я людини – головні чинники якості її життя, а якість освіти – головна мета, пріоритет розвитку громадянського

суспільства. Європейське Співтовариство сприймає якість освіти як об'єкт суспільного єднання й консолідації національних освітніх систем. Зокрема, в угоді ЄС зазначено, що європейська спільнота сприятиме розвитку якісної освіти, заохочуючи співпрацю між країнами-членами ЄС і, якщо треба, підтримуючи й доповнюючи їх дії, поважаючи одночасно їх відповідальність за зміст навчання й організацію освітніх систем, культурну й мовну різноманітність. Такий соціальний вибір не випадковий, оскільки пов'язаний з геополітичною конкуренцією між країнами, зокрема в царині інтелектуальних ресурсів, адже у високотехнологічному інформаційному суспільстві якість освіти є головним аргументом у забезпеченні такого рівня життєвої й професійної компетентності людини, розвитку людського потенціалу, який би задовольняв насамперед потреби особистості, суспільства і держави. За окремими оцінками, проблему якості освіти нині пов'язують з розбудовою нової інформаційної цивілізації XXI ст. [12].

З огляду на існуючі положення у європейській освіті, важливими аспектами забезпечення її якості є: повний, постійний, прозорий та об'єктивний характер моніторингу якості освіти; якість і акредитація, які міцно пов'язані між собою, висувають нові завдання щодо використання європейських стандартів якості. Саме тому участь України в Європейській мережі гарантування якості у вищій освіті (система ENQA) є обов'язковою. Контроль якості повинен зосередитися не лише на контролі навчального процесу, кадрів, науково-методичного забезпечення, матеріальної бази тощо, а, передусім, на контролі знань студентів і особливо випускників, визначаючи їхню компетентність і спроможність задовольняти вимоги ринку праці, що передбачає й можливість зовнішньої оцінки. Для ВНЗ системи Міністерства освіти і науки України система зовнішньої оцінки може бути підтримана Європейською мережею із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейською асоціацією університетів (EUA) та Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE), яка надає можливість оцінювати навчальні програми за межами своєї країни за загальними критеріями.

Вказані європейські агенції із забезпечення якості надання вищої освіти навчальними закладами виробили спільні орієнтири щодо забезпечення якості для всіх європейських країн-учасниць Болонського процесу і прийняли стандарти у цій сфері, орієнтовані на внутрішнє забезпечення якості вищої освіти, а також забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

Досягнення якісно нового стану сучасного суспільства неможливе без кардинального покращення рівня підготовки фахівців вищої кваліфікації, в тому числі й для системи освіти, яка, в свою чергу, має розв'язувати задачі, пов'язані з іншомовною підготовкою.

Тлумачення процесу пошуку “якості” припускає вивчення питань, які мають відношення до якості підготовки студентів, інфраструктури й навчального середовища. Тому якість вищої освіти можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

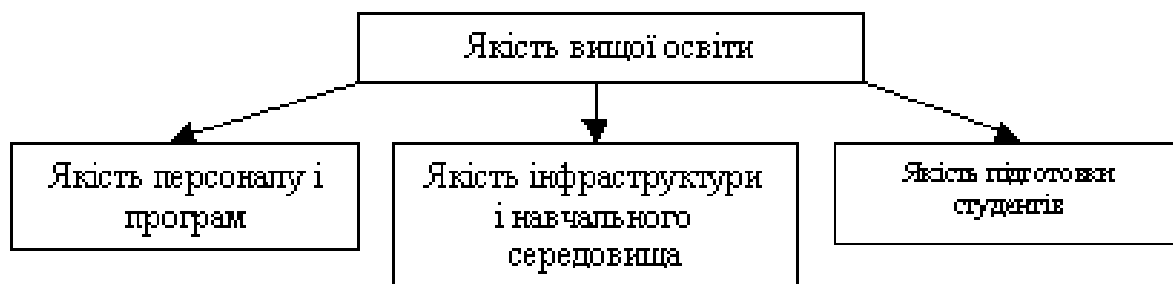

Рис. 1. Структура якості вищої освіти

Упродовж останніх десятиріч [13] сформувалися певні стереотипи, які вказують на досягнення якості в освіті, а саме: пошук шляхів підвищення якості передбачає різноманітні зусилля, які включають усі види діяльності в навчанні; те, як працюємо, придбаний досвід, уміння, які використовуються, знання, якими володіють, і відношення – усе це бере свій початок в освіті, яку отримали раніше; світова конкуренція вимагає змін в організації навчання: революція якості примусила освітянські установи переглянути мету свого існування; умови мають бути такими, щоб людина, яка хоче навчатися, була впевнена, що вона зможе зробити все, що потрібно для підвищення якості.

До оцінки якості роботи закладів вищої освіти у світовій практиці застосовуються різноманітні підходи: репутаційний (використання експертного механізму для оцінки рівня професійних освітніх програм та навчальних закладів в цілому), результативний (вимірювання кількісних показників діяльності вищого навчального закладу) та загальний (базується на принципах Total Quality Management і вимог до систем менеджменту якості International Organization for Standardization). Сьогодні українські університети створюють системи якості, використовуючи загальний підхід.

На основі досліджень О. Величка [3] можна відзначити, що оцінювання якості освіти здійснюється за такими напрямками: як суспільний ідеал освіченості людини; результати її навчальної діяльності; процес організації навчання і виховання; функціонування освітньої системи тощо.

Отже, важливими, а вірніше, ключовими, аспектами системи менеджменту якості освіти є фактори, які її визначають та описуються у загальній системі якості у вигляді факторів зовнішнього середовища, внутрішніх чинників та менеджменту [14]. Такими зовнішніми факторами є рівень вимог до якості (споживачі, прогрес, конкуренти); наявність постачальників капіталу, трудових ресурсів, матеріалів, енергії, послуг;

чинне законодавство у сфері якості та робота державних органів. Внутрішні чинники підприємства: матеріальна база підприємства (фінанси, обладнання, інфраструктура); персонал (кваліфікація та мотивація); якість проекту (досконалість конструкції); якість виконання (застосування передових технологій). Менеджмент освітніх послуг передбачає оцінку організації робіт та управління підприємством, у тому числі – система управління якістю, яка включає: маркетинг; взаємовідношення із замовниками (контракти, сервіс); контроль якості на всіх етапах створення продукції; оперативне реагування на проблеми з якістю.

Слід зауважити, що згідно ліцензійних вимог МОН України якість освіти у конкретному ВНЗ характеризується такими основними інтегральними показниками, як стан матеріально-технічної бази, наукового, навчально-методичного та інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, якісними показниками професорсько-викладацького складу.

Згідно з результатами міжнародного проекту “Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти (TRUST)” програми Tempus IV Європейського Союзу в Україні, які певною мірою стосуються й відомчих спеціалізованих навчальних закладів, умовами успішного розвитку освітніх систем, визнаними в світі, є: вибір і конкуренція, децентралізація та автономія, відповідальність за результати [15]. Серед найважливіших заходів для виведення системи забезпечення якості вищої освіти України з кризи експертами визначено наступні:

1) створення національного визначення поняття якості на основі кращих європейських практик та трикутника знань. На сьогодні широке коло українських експертів не може назвати ані загальних вимог до якості освіти, ані загальноприйнятого визначення цього поняття, яке б відповідало сучасним потребам України;

2) розвиток власних стратегій еволюції ВНЗ на основі глобальної концепції у вигляді унікальних систем цінностей, що враховуватимуть специфіку діяльності і цілі ВНЗ. Кожен ВНЗ має розробити власну унікальну стратегію еволюції з врахуванням одночасно глобальної і національної системи цінностей, що відображає основні запити суспільства, і специфіки роботи ВНЗ;

3) розробка прозорих процедур забезпечення якості для еволюції ВНЗ у відповідності з вибраною системою цінностей. Процедури можуть розрізнятися для різних ВНЗ, особливо якщо заклади відносяться до різних типів. Єдине, що має бути спільним для всіх закладів, – процедури повинні бути доступними і відкритими для суспільства, а також сприяти досягненню, підтримці або підвищенню якості вищої освіти, спираючись на наступні умови-аксіоми:

– високий рівень кваліфікації викладацького складу;

- мотивацію всіх учасників брати участь у поліпшенні якості освіти;
- прозорість інформації на всіх рівнях системи вищої освіти;
- достатню кількість ресурсів і їх справедливий розподіл на основі досягнутої якості;
- гнучкість освітнього контенту;
- мобільність професорсько-викладацького складу та студентів;
- академічну свободу, самостійність і незалежність.

Процедура моніторингу якості повинна проводитись незалежним агентством, що оцінюватиме діяльність ВНЗ (або інших академічних ресурсів) згідно із глобальною концепцією національної якості і системою цінностей ВНЗ;

4) запровадження автономії ВНЗ після того, як культуру забезпечення якості буде сформовано.

Поточний стан національної вищої освіти доводить той факт, що існуюча система централізованого жорсткого контролю негативно впливає на ефективність системи забезпечення якості. Ключове вирішення цієї проблеми полягає у самоорганізації системи, обмеженій тільки загальними правилами. Державний ВНЗ як одиниця, повністю підконтрольна МОНУ України (інколи – іншому міністерству), відрізняється реактивною поведінкою – не може приймати власні рішення. Відповідно, ВНЗ не може нести відповідальність за свою діяльність та її результати, працюючи за принципом виконання наказів згори, що призводить тільки до нетривалого ефекту [15].

На думку багатьох вчених та практиків одним із найважливіших факторів, що безпосередньо впливає на якість навчання і підготовки майбутнього фахівця, є науково-педагогічний склад ВНЗ та побудова відповідної моделі навчання іншомовного спілкування [16, 17].

Розробка динамічної моделі іншомовної підготовки, аналіз дидактичних принципів, програм мовної підготовки студентів ВНЗ, положень компетентнісного та особистісного підходів у освіті дозволили виявити низку умов для успішного оволодіння іноземною мовою у фаховій діяльності: професійне відношення викладачів до вивчення іноземних мов; вибір методичних прийомів, які мінімізують час і напруженість навчання, можливе виникнення мовної тривожності, а також врахування індивідуальних особливостей студентів. Особливо поглибленого дослідження потребують питання психологічних особливостей розвитку іншомовних здібностей, оскільки тільки їх належний рівень забезпечує досягнення кінцевої мети навчання іноземної мови студентів – формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності, тобто здатності вільно спілкуватися іноземною мовою під час виконання професійних завдань та в умовах підвищених психологічних навантажень (зокрема, для фахівців правоохоронних органів).

Проблема іншомовної підготовки студентів за аналізом досліджень у когнітивній психології ускладнюється тим, що за недостатньої підготовки та володіння мовою деякі компоненти висловлювань, автоматизовані за використання рідної мови, потребують усвідомленого контролю або, навіть, актуального усвідомлення, що призводить до уповільнення процесу реалізації висловлювань чи запису інформації внаслідок операційного напруження. У зв'язку з цим, ситуація оволодіння іноземною мовою потребує високого рівня толерантності до невизначеності (агресивності, небезпечності) середовища як ознаки когнітивного стилю спілкування. Крім психологічного існують і соціальні аспекти цієї проблеми, оскільки використання іноземної мови за певних обставин здійснюється у процесі соціальної взаємодії з іншими членами мовної групи, що створює додаткові стресогенні фактори як для суб'єкта навчання, так і професійної діяльності, а отже існує необхідність розробки методичних й педагогічних питань іншомовної підготовки з точки зору понять самооцінювання, самоефективності та формування високого рівня міжособистісного спілкування.

Одним із напрямів удосконалення освітнього процесу в такому разі виступають дослідження специфіки професійного іншомовного спілкування, пошук ресурсів діагностики та розвитку іншомовних здібностей студентів, що є важливим з огляду на необхідність забезпечення успішної та ефективної іншомовної взаємодії під час виконання професійних завдань.

Висновки. На основі аналізу світового та вітчизняного досвіду розробки систем забезпечення якості освіти можна стверджувати, що якість іншомовної підготовки майбутніх фахівців є складним багаторівневим утворенням, яке поєднує у систему чітко встановлені відомчі нормативи, сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів організації навчального процесу, специфічні умови формування іншомовних здібностей. Перспективними шляхами оптимізації якості іншомовної освіти є: здійснення професійного відбору абітурієнтів, формування контингенту студентів з використанням психологічної діагностики відповідно до фахових вимог, методологічні аспекти оцінювання навчальних досягнень студентів; формування у студентів мотивації до навчання та майбутньої професійної діяльності; висока професійно-педагогічна майстерність викладачів іноземних мов та забезпечення моніторингу стану іншомовної підготовки з метою усунення недоліків методик, що використовуються.

Використана література:

1. *Вікторов В. Г.* Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз): монографія / В. Г. Вікторов. – Дніпропетровськ: “Пороги”. – 2005. – 286 с.
2. *Зіньковський Ю.* Вища освіта у вітчизняних системах навчання та економіки / Ю. Зіньковський // Вища освіта. – 2011. – № 9. – С. 16-26.
3. *Величко О.* Вплив застосування “лідер-груп” на якість освіти у вищій школі / О. Величко, А. Должанський, О. Бондаренко [та ін.] // Вища школа. – 2011. – № 7-8. – С. 19-26.

4. Величко О. Інноваційна діяльність у сферах техніки, технології, технічного регулювання і забезпечення якості : підручник / О. Г. Величко, А. М. Должанський, Л. М. Віткін [та ін.]. – Дніпропетровськ : Свідлер А. Л., 2010. – 393 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [під ред. проф. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Луговий В. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / за заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – 196 с.
7. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – № 1 (46), 2005. – С. 5-12.
8. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – С. 171.
9. Субетто А. И. Проблема качества высшего образования в контексте глобальных и национальных проблем общественного развития (философия качества образования) / А. И. Субетто. – Спб., Кострома, 2000. – С. 34.
10. Програмний документ ЮНЕСКО (1995) // Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий [та ін.]. – К. : Навч. книга, 2003. – С. 352-354.
11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року / Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344 / 2013. – Режим доступу до публікації : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.
12. Доклад о развитии человека 2004: Культурная свобода в современном многообразном мире / пер. с англ. публикации ООН (Human Development Report 2004: Cultural Liberty in Today's Diverse World). – М. : Весь Мир, 2004. – 328 с.
13. Величко О. Г. Якість освіти – проблеми й перспективи / О. Г. Величко, С. Й. Пинчук, С. Т. Пліскановський // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / кол. авт. – К. : Наук.-метод. центр вищої освіти, 2003. – Вип. 34. – 341 с.
14. Основы менеджмента : [учебник] : пер. с англ. / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – 3-е изд. – М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2012. – 672 с.
15. Концепція забезпечення якості вищої освіти України [Електронний ресурс]. – 17 с. – Проект “Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти (TRUST)” програми Tempus IV Європейського Союзу (516935-TEMPUS-1-2011-1-FITEMPUS-SMGR). – Режим доступу до публікації : http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf.
16. Іщенко Т. Особливості та проблеми національної вищої освіти / Т. Іщенко, М. Хоменко // Вища школа. – 2011. – С. 7-14.

ВИКТОРОВА Л. В. Педагогическая составляющая обеспечения качества иноязычного образования.

В статье проанализировано содержание категории “качество образования”, основные факторы и проблемы, которые обуславливают успешность подготовки будущих специалистов. Освещены проблемы, направления и специфика иноязычной подготовки, указаны пути моделирования процессов иноязычной подготовки в ВУЗе с позиции управления качеством.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, иноязычная профессионально-коммуникативная компетентность, профессиональное общение, моделирование, качество.

VIKTOROVA L. V. Pedagogical component quality assurance foreign language education.

The article analyzes the content of the category of “quality education”, the key factors and issues that determine the success of education. The problem of modern high-quality professional education is being considered: the efficiency of applying imitation-game approach which should ensure the formation communicative competence students.

Keywords: professional preparation, professional communication, competence, principles of training, quality.